

sense mines, aixetes ni canalització':³ «en este terme no hi ha cap de font que ixca *cavallera*» (totes provenen del sistema de reg), L'Énova; «quan ha plogut molt, la font pot vindre *cavallera*», Bufali; per la frase «allí eixia una fonteta *cavallera*» explicada «que no la trau el motor», a Barxeta, es veu clar el matis originari de 'no servil, lliure'; i V. *porta clavellera* (< *cavallera* a *CLAU*).⁴

Servint el b. ll. *accingere* per expressar el sentit de 'armar cavaller', des d'aquesta idea pren ocasionalment el valor d'"autoritzar"; el prefecte declara tolerable la iconoclàstia, i escrivint Voràgine «sicque Policarpus et Sebastianus *accincti*, plus quam ducenta ydola confregerunt» (111.5), que els traductors rossellonesos ho giren al català mitjançant un derivat *encavallerir* 'encoratjar, donar via lliure': «En Policarpi e En Sebastià, *encavalerits*, trencaren pus de dues-centes ýdoles», fº 44r1 (n. 5).

Cavaller salvatge 'espècie de joglejar acrobata o lluitador' [doc. de 1234; Crònica de Muntaner; «et En Riudefoix et P. Carbonis et *miles salvatge*, cum aliis equitibus» en un doc. de 1292, CaCandi, *MiscHiCat.* I, 240], institució trobadoresca de la qual tractaren MzPi., *Poes. Jugl.*, p. 35, i Harold V. Livermore, *RFE* xxxiv, 166-83.

Cavalleria [*kavallaria*, document de 1052; *cavaleria*, 1067] 'condició de cavaller, grau de cavaller' [S. XII, *Usatges*: «*cavalleriam* satis dimittit qui cavallum et arma non habet»; orde militar (especialment la dels Templers), des de 1128; Bast.-Bass., 313-6]; freqüent en Llull, autor del *Llibre del Orde de Cavalleria*, que també l'usa com a mer abstracte dels atributs del cavaller: «tu, Déu, qui diu ta deytat diu --- ta essència, cor --- molts justs e molts cavallers poden ésser diverses en algunes coses sots justícia, humanitat, *cavalleria*; mas de Ton ésser no és enaixí ---» (*Blanq.*, *NCL.* III, 116.9). Havent esdevingut el mot entre altres coses equivalent del ll. *miles* 'soldat, militar', *cavalleria* s'usà també com el seu collectiu, per dir 'tropes': «venc ab gran *cavaylaria*», *VidesR*, fº 156v2 (n. 119), traduïnt *militēs* de l'original llatí, on el ms. B ho canvia en «compaña de *cavalers*». Observa Alart que sovint llavors designa l'Orde dels Templers: «pren en G. de Ribes --- enfre Sen Pere e la *Cavallaria* altres dos», c. 1283 (*RLR* IV, 54, n. 5). Altra acc. molt antiga 'la terra que es dóna a un cavaller', 'extensió de terra suficient per mantenir un cavaller', dit especialment una *cavalleria de terra*, acc. en la qual el tenim copiosament des de 1052 (Bast.-Bass.), concepte que continua ben viu en el nostre dret i la nostra pagesia fins més enllà del S. xv: el juriconsult màxim Jaume Callís manifesta «ésser la *ca. de t.* una casa de cavaller (*militaris*) ab sa cultura y lauró y certa assignació de renda ---» (cf. CaCandi, *MiscHiCat.* II, 112); el mot es manté adherit a la toponímia; p. ex. *la Costa de la Cavalleria*, ric, noble i antic mas a una hora a l'O. de Prats de Lluçanès; «les *Cavalleries* de Santa Margalida, les terres millors del terme municipal, donades pels Comtes de Sta. Ma. de Formiguera per redimir catius» (*BDLC* XI, 316); 'cap de bestiar cavall'

[1803, Belv.].

El verb *cavallerejar* funciona a l'Edat Mitjana com a calc del llatí *militari* 'servir a algú com a soldat, estar a les seves ordres', molt freqüent en les *VidesR* (veg. el gloss.) i altres textos: «que tostemp amdosos en hu vas jaguessen, dels calcs les ànimes *cavellaregen* en la glòria de paradís», *Amic e Melis* (*NCL.* XLVIII, 144); menys sovint amb el sentit de 'fer vida de cavaller, rumbejar': «si per la amor en aquesta vida volem *cavallerejar*, res als no n'aconseguim pus car sinó que siam amics del món», Bernat Oliver (*Excitatori*, 89). *Cavalleris* m., Muntaner, *Cròn.*, § 89; «praefectus equorum, hippocomus», OPou (*ThPu.*, 160); *cavallerissa* [S. XVII]. *Cavalleresc* [1345; S. xv, *DBal.*], probablement calc de l'it. *cavalleresco* [princ. S. XIV, Boccaccio], com ho és el fr. *chevaleresque*, i probablement el cast. *caballeresco* [Cervantes]. *Cavalleril*. *Cavallerivol* i *-ivolment* [Eiximenis i S. xv, veg. *DBal.*] *Cavallerós* [S. xv; «disciplina cavallerosa», Jo. Martorell, Ag. II, 207]; *cavallerositat*.

Cavalló [1315]: «la paxera en lo comensament serà feyta de rama e lenyes e *cavallons*», doc. ross.;⁵ «l'aygua abandona, / franca la dóna / l'alt cequier / al hereter, / qui, pel que ou / sa terra mou, / ab jou e rella, / ab sa tragella, / exada, pala, / son camp eguala: / fa-hi *cavallons*, / ab alerons ---», JRoig (*Spill*, 14797, amb coment. de Chabàs); «los *cavallons*: porca», OPou (*ThPu.*, 43); del ll. vg. *CABALLIO*, -ONE, documentat com a nom de l'hippocampus o cavall marí, i un neutre *Caballion* és un rossí i una espècie de cavallet en el grec Hesíqui, i nom del *Cynoglossum officinale* en el Pseudo-Apuleu (S. VI); veg. Holder, *Altcelt. Sprachschatz*, s. v.; de fet en els parlars catalans que distingeixen *yl* de *ll*, el mot apareix amb *-y* (i no amb *-l* com el continuador de *CABALLUS*).

Sento *kabáyōns* 'garbera, munt de garbes' a l'Alt Ripollès (Planoles, Freixenet de C., 1935), a Mallorca *kavayō* per a un de cereal o d'erba (a Campos, 1964), mall. *cavayō* «aplec de deu vencissos (corda o càrritx) o de deu garbes» (*BDLC* IV, 390), eiv. «*cavayō*: diez gavillas» (PzCabrero); «segadó, bon segadó, / quantes garbes has segades? / —L'amo, jo no 'ls he cantades, / —Nou: no arriben a *cavaó*», Camps i Merc., *Folk. Men.* I, 142; sento *gavayōns* a diversos pobles de Menorca, i *gabayōns* o *gabayōns* a molts pobles de la zona de Banyoles i Vilademuls (on en part ja hi ha *l* < *yl*) pertot 'munt de garbes' (1964), fins a l'E. de Girona, a Madremanya, on precisen que 66 *gabayōns* fan 33 *muqzōyos*. És clar que el mot també s'usa en zones de confusió de les dues laterals: «la plana s'esfumava, lla d'enllà, ab ses rengleres de *gabellons*, sos pollancrens solitaris y ses masses blanques», Pru. Bertrana (*Nàufracs*, 121); *Proses Bàrbares*, *gavelló*, veg. cita a ENGRANALL); «sense esperar el dia, es van posar a segar, a lligar garbes i a fer un *cavalló*», Ant. Cayrol (JPCerdà, *Cont. Cerd.*, 48); *kabayōns* «munts de 14 o 15 garbes, coronats per una de doblada, dita *la capellina*», Arcavell, 1936.

Sovint el mot ha sofert l'efecte de l'etimologia popular per virtut d'una contaminació de *garba*⁶ o bé de